

רַלְדָּזִי

בס"ד

וכי יַעֲקֹב לֹא הִפִּיר אוֹתָם?

1

וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהֵי.

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף.

(מח, ח)

2

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזֶה.

(מח, ט)

וַיֹּאמֶר קַח־סָם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכְכֶם.

מדוע?

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוֹ וַיִּשֶׁתַּעַל עַל רֹאשׁ אַפְסָיִם וְהוּא הִצְעִיר

(מח, יד)

וְאֶת שְׂמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שְׁכַל אֶת יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר.

3

1. מדוע שואל יַעֲקֹב 'מי אלה' - וכי לא הפיר אותם יַעֲקֹב כְּכֹר י"ז שְׁנָה?
2. למה מתפונן יוסף בתשובתו 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'?
3. לשם מה יַעֲקֹב אֲבִינוֹ 'שְׁכַל אֶת יָדָיו' וְמָה הַכּוֹנֵה ב: 'כי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר'?

ויזוי

1. מדוע שואל יַעֲקֹב 'מי אלה' - וכי לא הפיר אותם יַעֲקֹב כְּכֹר י"ז שְׁנָה?

כתב רש"י: "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף" - בקש לְבָרְכֶם וְנִסְתַּלְקָה שְׂכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שְׁעֵתִיד יִרְבְּעֶם וְאֶחָאָב לְצֵאת מֵאֶפְרַיִם, וְיִהְיֶה וּבְנָיו מִמְנַשֶּׁה. 'וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהֵי' - מֵהֵיכָן יֵצְאוּ אֵלָיו שְׂאִינָן רְאוּיָן לְבָרְכָה".

וּפְרִשׁ הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוּשׁ: "קִשָּׁה וְהֵלֵא י"ז שְׁנָה הָיוּ לְפָנָיו יוֹשְׁבִים לְלַמַּד תּוֹרָה וְאִיךָ שׁוֹאֵל עֲלֵיהֶם? וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (תַּנְחוּמָא וַיְחִי ו) כִּי רָאָה בְּהֵם רְאִיָּה שְׂכֵלִית שְׁעֵתִיד לְצֵאת מֵהֶם רְשָׁעִים. וְזֶה דֶרֶךְ דְּרִשׁ וְצָרִיךָ לְפָרֵשׁ הַפְּתוּב כְּפִי פְּשׁוּטוֹ, וְהוּא: כִּי גָלָה לָנוּ הַפְּתוּב שְׂעֵיֶקֶב כְּבָדוֹ עֵינָיו מִזְקֵן שְׁלֵא הָיָה יָכֵל לְרְאוֹת וְלִהְפִיר, וְלְצַד זֶה הֵגַם שְׂרָאָה ב' בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים לְפָנָיו, לְבַד יוֹסֵף שְׁעֵמוֹ הָיָה מְדַבֵּר וְהִפִּירוֹ, לְצַד שְׁהוֹדִיעוֹהוּ שְׁאָמְרוּ לוֹ 'הִנֵּה בְּנֶךָ

כתב רבי שמואל אהרן רובין: פרש רש"י, שראה דורות שאינם מהגנים יצאו מהם, והשיב לו יוסף 'בני הם' וגו', בכתבה וארוסין שגירה קדם. יעקב התפלא על שראה שיצאו מהם בנים שאינם מהגנים, וידע שהוא צדיק וגם יוסף צדיק, ואם בניו היו הגונים היה ראוי שלא תפסק מהם התורה. על כן, חשב יעקב אולי נשא יוסף בלא גרות וקדושין וקיימא לן לומר שולד נכרית הולך אחר האם ולא נחשב לזרעו. זהו שהשיב לו יוסף: 'בני הם', והראה לו שטר הקדושין. לכן אמר יעקב 'קחם נא אלי ואברכם'. וברכם באמרו: 'ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק', שיהיה נחשב עוד מאברהם ג' דורות, ובזכותם לא יהיה נפסק הקשר האמיץ.

וכתב האזנים לתורה: "שאינם ראויים לברכה. רש"י. קשה, הלא י"ז שנה למדו אצלו, ולא ראה בהם און, ורק עתה הרגיש, שאינם ראויים לברכה?! אבל יש מעשים, שהם רצויים לאיש פשוט ואינם רצויים לאיש המעלה, מנהיג העדה, אשר צריך להיות במעשיו מופת לכל וזה שאנו אומרים בזכרונות: 'מעשי איש ופקדתו', שהשעה שהקב"ה דן את האדם, הוא יתברך לוקח בחשבון את 'פקדתו', את המשרה שלו; ואם נשיא הוא, יאשם בקלות בבחמורות. ובני יוסף, כל זמן שהיו אנשים פשוטים, היו מעשיהם רצויים בעיני יעקב. אבל מכיון שהעלה אותם יעקב למדרגת שבטי קה, באמרו: 'אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי', - אז הביט עליהם מנקודת מבט אחר ואמר: 'מי אלה', שאינם ראויים לברכה כשבטים".

ופרש העמק דבר: "בלא ספק הפירם ידע שהמה בני יוסף. שהרי עדין לא הזכיר הכתוב ויעיני ישראל בברו מזקן. וגם נהי שלא הכיר בטוב מי מהם מנשה ומי אפרים מכל מקום היה אפשר להכיר קומתם ותארים הכללי. ותו אם היתה השאלה פשוטה שלא ידע שהמה בני יוסף, ובא יוסף להודיע, אם כן לא היה נצרך להאריך כל כך. אלא לומר בני המה. ומזה בא הדרש שנסתלק ממנו רוח הקדש כפרוש רש"י. אכן לפי הפשט - כאן החל

2. למה מתפונן יוסף בתשובתו 'בני הם אשר נתן לי אלקים בזה'?

כתב רש"י: "[הראיה לו] שטר ארוסין ושטר כתבה, ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש".

ויפרש הרמב"ן: "לא היה יוסף צריך להודיע לאביו כי במצרים נולדו לו, שהרי כשפרש ממנו לא היה לו אשה ובנים, והוא אמר לו כבר שני בניה הנולדים לה בארץ מצרים. ונראה לי כי פרוש 'בזה' - בענין הזה שאמרת, שנתנם לי השם קדם בואך אלי מצרימה, והם אשר אמרת עליהם שהם לה, וכן 'ובזה הנערה באה אל המלך' (אסתר ב, יג). ואמר 'נתן לי אלקים' - שעשה לי השם נסים עד שנתן לי המלך האשה, והיו לי הבנים האלה ממנה".

כתב הבלי גר: "נקט 'בזה' לפי ששאלו מי אלה שאינן ראויין לברכה? כי אמר מבטן מי יצאו אלה, רצה לומר שיאמרו 'אלה אלהיה' על העגל שעשה ירבעם. והשיב יוסף: 'בני הם', מכל מקום הם בני ומצדי הם ראויין לברכה, ומה שיצאו מהם אחאב וירבעם לפי שנתן לי אלקים אותם בזה פה במצרים ואמם מצרית בת פוטיפרע כהן און דהינו כהן

וּפְרַשׁ רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי: "וְהַשִּׁיב יוֹסֵף וְאָמַר 'בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזֶה' - הַזְכִּיר הַשֵּׁם שֶׁעָשָׂה לוֹ נִסִּים וְהִגִּיעוּ לַמַּלְכוּת עַד שֶׁנָּתַן לוֹ הַמֶּלֶךְ הָאִשָּׁה הַזֹּאת, וּמִמֶּנָּה הָיוּ לוֹ הַבָּנִים הַלָּלוּ. וְאָמַר 'בְּזֶה' כְּלוּמַר בְּעֵנֶן הַזֶּה שֶׁאֲמַרְתִּי שְׁנוּלְדוּ לִי בְּמִצְרַיִם. וְדַרְשׁוּ רַז"ל 'בְּזֶה' - שֶׁטַר כְּתָבָה הִרְאָה לוֹ".

וּפְרַשׁ הָאֲזַנִּים לַתּוֹרָה: "בְּמִצְרַיִם, וּלְפִי עֵרָף הַסְּבִיבָה שֶׁבָּה נּוּלְדוּ וְנִתְחַנְּכוּ, שְׂוִים הֵם אִם אִפְלוּ עוֹלָיִם עַל שֶׁאָר הַשְּׁבָטִים, שְׁנוּלְדוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנִתְחַנְּכוּ בְּבֵיתָהּ. וְרַש"י פִּרְשׁ, שֶׁהִרְאָה לוֹ שֶׁטַר אַרוֹסִין וְכְתָבָהּ. וּלְפִי זֶה חָשַׁב יַעֲקֹב, שֶׁאֵינָם רְאוּיִם לְבִרְכָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְגַּיְרָה אָסֶנֶת, וּוּלְדָה כְּמוֹתָהּ, וְאֵינָם מִתְיַחֲסִים אַחֲרָיו, וְהִרְגִיעוּ יוֹסֵף שֶׁגִּיְרָה, וְתַפְסוּ בָּהּ קְדוּשֵׁינָּה; גַּם יֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ שֶׁטַר אַרוֹסִין וְכְתָבָהּ".

וּמִצִּינוּ פֶּלְפוּל חֲרִיף שֶׁאֲמַר הָאֲדַמוּ"ר רַבֵּי יְקוּתִיאֵל יְהוּדָה הַלְּבַרְשֶׁטָאם מִצְאֲנֵז-קְלוּיִזְנְבוֹרְג - הַפֶּלְפוּל הִרְאִישׁוֹן שֶׁאֲמַר בִּימֵי חַיָּו בְּהִיּוּתוֹ כִּבְּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים! הִיָּה זֶה כְּאֲשֶׁר בָּא עִם אָבִיו, הַגָּאוֹן מְרוּדְנִיק, לְבַקֵּר אֶצֶל הָאֲדַמוּ"ר מְאוּסְטְרוֹבְצָא, שֶׁשָּׁמַע כִּי הִנְעַר שֶׁלְּפָנָיו מְגִדֵּר כִּי- "עֲלוּי", וְעַל כֵּן הִצִּיג בְּפָנָיו קְשִׁיָּא עַל דְּבַרֵּי רַש"י בְּפֶסוּק זֶה, שֶׁכְּתָב: "הִרְאָה לוֹ שֶׁטַר אַרוֹסִין וְשֶׁטַר כְּתָבָהּ". הֵיכֵן - הַקְּשָׁה הָאֲדַמוּ"ר אֶת הִנְעַר הָעֲלוּי - נִרְמֵז דְּבָר זֶה בְּפֶסוּק? וּמִנֵּין לְמַדּוֹ חֲזו"ל לֹמַר שֶׁהִרְאָה לוֹ שֶׁטַר אַרוֹסִין וְכְתָבָהּ? יַעֲקֹב אָבִינוּ - הַשִּׁיב מִי שֶׁגָּדַל לְיָמִים לְאַחַד מְגִדוּלֵי הַדּוֹר - כְּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁנִּסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָהּ, חָשַׁב לְעַצְמוֹ: מִנֵּין נּוּלְדוּ יְלָדִים אֵלּוּ? מֵאִיזָה קְדוּשֵׁינָּה? וְהֵלֵא קְדוּשֵׁינָּה צְרִיכִים עֲדִים וְהַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֲדִים אֵין חוֹשְׁשִׁים לְקְדוּשֵׁיו (כְּמִבּוֹאֵר בַּגְּמָרָא קִידוּשֵׁין סה.). וְיַעֲקֹב בְּשִׂאלָתוֹ 'מִי אֱלֹהֵי הַתְּכַנֵּן לְשִׂאֵל אֶת יוֹסֵף: מִנֵּין לְקַחַת עֲדִים בְּשָׂרִים לְקְדוּשֵׁיךָ כְּאֵן בְּמִצְרַיִם, כְּאֲשֶׁר הָיִיתָ יְהוּדִי בּוֹדֵד בְּאֶרֶץ נְכַרְיָה עִם יְהוּדִיָּה בּוֹדֵדָתָהּ, אָסֶנֶת (שֶׁלְּפִי דְּבַרֵּי בְעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת הָיְתָה בַת דִּינָה)? מִי הָיוּ עֲדֵי הַקְדוּשֵׁינָּה? וְעַל כֵּן מִשִּׁיב יוֹסֵף עַל פִּי דְּבַרֵּי חֲזו"ל (שם, קִידוּשֵׁין סה.) שֶׁהִקְשׁוּ מִדּוּעַ בְּאֲמַת הַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֲדִים אֵין חוֹשְׁשֵׁין לְקְדוּשֵׁיו? וְהָרִי יִלְפִינָּה דְּבָר דְּבָר, מִמְּמוֹן, וּבְמִמּוֹן דִּי

3. לָשֵׁם מֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ 'שָׁכַל אֶת יָדָיו'? וּמֶה הַפְּנֹה בִּ: 'כִּי מִנְשֵׁה הַבְּכוֹר'?

כתב רש"י: "בְּתַרְגּוּמוֹ אַחַרְמִינוֹן, בְּהַשְׁכֵּל וְחֻכְמָה הַשְׁכִּיל אֶת יָדָיו (לְכָה, וּמִדַּעַת), כִּי יוֹדַע הִיָּה כִּי מִנְשֵׁה הַבְּכוֹר, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁת יִמִּינוּ עָלָיו".

ובאר השפתי חכמים: "דְּקָשָׁה לְרַש"י דְּכָל 'כִּי' שֶׁבְּמִקְרָא הִיא נְתִינַת טַעַם אֲלֻמְעָלָה, וּלְפָרוּשׁ הַתַּרְגּוּם דְּמִפְּרָשׁ 'שָׁכַל' לְשׁוֹן חֻכְמָה אֵין זֶה נְתִינַת טַעַם, וְעַל זֶה פִּרְשׁ אָף עַל פִּי [וכו']. כְּלוּמַר אָף עַל פִּי שֶׁהִיָּה יוֹדַע כִּי מִנְשֵׁה הַבְּכוֹר וְכו' וְהִיָּנוּ חֻכְמָה כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרָשׁ הַפְּסוּק בְּסֻמוֹף כִּי יוֹדַע וְכו'".

פרש האור החיים הקדוש: "אָמַר תַּבַּת כִּי, וְהוּא טַעַם לְהַפְּךָ. יֵשׁ שֶׁפִּרְשׁוּ (רֵאָה רַש"י) עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי מִנְשֵׁה הַבְּכוֹר וְאַף עַל פִּי כֵן וְגו'. וְהַנִּכּוֹן בְּעֵינַי הוּא לְפִי מֶה שֶׁקִּדְּמָה הַכְּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי עֵינַי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מוֹקֵן, לֹא יוּכַל הַכִּיר מִי הוּא הַבְּכוֹר וּמִי הוּא הַצָּעִיר, לְזֶה כְּשֶׁרָצָה לְבָרֵךְ דֵּן בְּדַעַתוֹ כִּי הַמְּסֻדָּר יְסֻדָּרם בְּדֶרֶךְ מוֹסְרֵי לַעֲשׂוֹת הַבְּכוֹר לִימִינוּ שֶׁל הַמְּבָרֵךְ, וּבְזֶה יָדַע מְקוֹם כָּל אֶחָד מֵהֶם, וְעָשָׂה מֶה שֶׁעָלָה עַל מַחְשַׁבְתּוֹ עֲשׂוֹת וְזֶה הוּא שְׁעוֹר הַכְּתוּב שָׁכַל אֶת יָדָיו, וְאַם תֹּאמַר מִנֵּיִן יָדַע וְהַכִּיר מְקוֹמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד? לְזֶה אָמַר 'כִּי מִנְשֵׁה הַבְּכוֹר' מִזֶּה יָדַע כִּי אוֹתוֹ יְהִיָּה לְיָמִין, וְלִזְוֶה שָׁכַל יָדָיו".

ופרש האזנים לתורה: "וְכִי אֵיזוֹ נְתִינַת טַעַם הִיא? וְכִי בְּשִׁבִיל שֶׁמִּנְשֵׁה הוּא הַבְּכוֹר, נָתַן עָלָיו אֶת יָדוֹ הַכְּהֵה?! וַיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁרָאָה יַעֲקֹב מֵאַבוֹתָיו, שֶׁהַבְּנִים הַצָּעִירִים טוֹבִים מֵהַבְּכוֹרִים: יִצְחָק נִבְחַר (עַל פִּי ה') מִיִּשְׁמַעֵאל, וַיַּעֲקֹב מֵעֵשָׂו, וְאַף הוּא אוֹהֵב אֶת יוֹסֵף מִכָּל

פרוש נוסף הביא הנחל אליהו: המפרשים התקשו במשמעותה של המלה 'כי' הנזכרת כאן, מלה המורה על נתינת טעם וסבה, שכן לא שכל יעקב את ידיו מפני שהיה מנשה הבכור, אלא למרות שהיה מנשה הבכור. אפשר ואלו לא היה מנשה בכור, לא היה יעקב משכל את ידיו, אלא היה עושה דבר פשוט יותר. הוא היה מזיז את מנשה ואפרים ממקום מעמדם והיה שם את אפרים בימינו ואת מנשה בשמאלו. כך לא היה צריך לשנות מדרך המברכים ולשכל את ידיו בצורה שאינה מקובלת. ברם, לא יכל יעקב לעשות כן, שכן אפרים היה הקטן ומנשה הבכור, ולא רצה לפגע בכבודו של מנשה על ידי שיזיז אותו ממקומו שכבר החזיק בו. לא נותרה לו אפשרות, אלא לשכל ידיו ולברך כן. זהו גם פשוטו של מקרא: 'שכל את ידיו' ולא שנה את מקום מעמדם של המתברכים, 'כי מנשה הבכור' ולא היה זה מדרך הכבוד להזיז אותו מצד ימין אשר בו עמד. ממילא לא היתה בררה כי אם לשכל את ידיו.

מדוע - שאל רבי ישראל מאיר הכהן, בעל החפץ חיים - זכה אפרים להתברך לפני מנשה? משום שהתורה העידה עליו כי הוא 'הצעיר'! כלומר שלא התגאה והתנהג במדת הענוה. כל ימיו התרחק החפץ חיים מן הכבוד, ובכל פעם שקבל מכתב ובו כתובים תארים המפליגים בשבח, ולזל בכבוד זה מאד. פעם אחת ספר החפץ חיים בשם רבי זאב, המגיד מישרים של העיר ווילנא: מעשה בכפרי אחד שהיה עם הארץ גדול, אולם למד לוח השנה בעל פה. בכל פעם, כאשר שאלו אותו מתי יהיה המולד ומתי יחול חג פלוני, השיב על הכל מיד. נמנו וגמרו הפפריים הבורים לקרותו "רב". לא חלפו ימים רבים והוא עצמו השתכנע כי תלמיד חכם גדול הוא ... פעם אחת הזדמן כפרי זה לעיר וילנא, ונכנס לבית כנסת "הגר"א" להתפלל מנחה. לאחר התפלה התקרב אל שלחן הלומדים אשר ישבו ופלפלו בדברי תורה, וישב ביניהם כאבל בין חתנים, משום שלא הבין אף מלה מדבריהם ... זה הוא הכבוד - סים החפץ חיים - אך דמיון בלבד ...